

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING ZAMONAVIY DARSNI TASHKIL ETISH KOMPETENSIYASINI INTERFAOL METODLAR VA KREATIV O‘YINLAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

Samidjonova Muxabbat Xolikjonovna

Namangan davlat pedagogik mahorat markazi

Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta‘lim metodikasi kafedrasi mudiri

Email: muxabbatsamijonova@gmail.com

Tel: +998943007706

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23335112>

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining zamonaviy darsni loyihalash va tashkil etish kompetensiyasini interfaol metodlar, kreativ didaktik o‘yinlar hamda reflektiv baholash vositalari orqali rivojlantirishning ilmiy-metodik asoslari yoritiladi. Tadqiqotda pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyoslash, tizimlashtirish va metodik modellash usullaridan foydalanildi. Kompetensiyaviy, faoliyatga yo‘naltirilgan, konstruktivistik va reflektiv yondashuvlarning o‘zaro uyg‘unligi asoslandi. Boshlang‘ich ta‘lim darsi uchun “maqsad - faoliyat - hamkorlik - mahsulot - teskari aloqa - refleksiya” ketma-ketligiga tayangan metodik model hamda fanlar kesimida qo‘llash mumkin bo‘lgan kreativ o‘yinlar tizimi taklif etildi. Natijada interfaollik tashqi faollik emas, balki o‘quvchining fikrlashi, tanlashi, dalillashi, hamkorlik qilishi va o‘z natijasini baholashini ta‘minlaydigan pedagogik mexanizm ekanligi ko‘rsatildi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, bo‘lajak o‘qituvchi, kasbiy kompetensiya, zamonaviy dars, interfaol metod, didaktik o‘yin, kreativ fikrlash, refleksiya, formatif baholash, pedagogik hamkorlik.

Аннотация: В статье раскрываются научно-методические основы развития у будущих учителей начальных классов компетенции проектирования и проведения современного урока посредством интерактивных методов, творческих дидактических игр и рефлексивного оценивания. Используются методы теоретического анализа педагогической литературы, сравнения, систематизации и методического моделирования. Обоснована взаимосвязь компетентностного, деятельностного, конструктивистского и рефлексивного подходов. Предложена методическая модель урока, основанная на последовательности «цель - деятельность - сотрудничество - продукт - обратная связь - рефлексия», а также система творческих игр для разных учебных предметов. Показано, что интерактивность представляет собой не внешнюю активность, а педагогический механизм, обеспечивающий мышление, выбор, аргументацию, сотрудничество и самооценку ученика.

Ключевые слова: начальное образование, будущий учитель, профессиональная компетентность, современный урок, интерактивный метод, дидактическая игра, творческое мышление, рефлексия, формирующее оценивание, педагогическое сотрудничество.

Abstract: This article examines the scientific and methodological foundations for developing future primary school teachers' competence in designing and conducting modern lessons through interactive methods, creative didactic games, and reflective assessment. The

study employs theoretical analysis of pedagogical literature, comparison, systematization, and methodological modelling. It substantiates the integration of competency-based, activity-oriented, constructivist, and reflective approaches. A lesson model based on the sequence “goal - activity - collaboration - product - feedback - reflection” and a system of creative games applicable across primary school subjects are proposed. The article demonstrates that interactivity is not merely visible participation but a pedagogical mechanism that enables learners to think, make choices, justify ideas, cooperate, and evaluate their own learning outcomes.

Keywords: primary education, future teacher, professional competence, modern lesson, interactive method, didactic game, creative thinking, reflection, formative assessment, pedagogical collaboration.

KIRISH

Boshlang‘ich ta‘lim bolaning keyingi o‘quv faoliyati, muloqot madaniyati, mustaqil fikrlashi va o‘z imkoniyatlariga munosabati shakllanadigan tayanch bosqichdir. Shu sababli boshlang‘ich sinfdagi zamonaviy darsni faqat ma‘lumot berish jarayoni sifatida emas, balki o‘quvchini bilish, izlanish, hamkorlik va ijodiy yechim topishga jalb etadigan yaxlit pedagogik tizim sifatida loyihalash zarur. Bunday darsni tashkil etish esa bo‘lajak o‘qituvchidan fan mazmunini bilish bilan bir qatorda maqsadni aniq belgilash, yosh xususiyatlariga mos faoliyat yaratish, sinfdagi muloqotni boshqarish, topshiriqlarni differensiallashtirish va o‘quv natijasini formatif baholash kompetensiyalarini talab qiladi.

O‘zbekiston ta‘lim siyosatida ta‘lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, pedagogning kasbiy salohiyatini oshirish va ta‘lim sifatini ta‘minlash ustuvor vazifa sifatida belgilangan [1]. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda pedagogik oliy ta‘lim muassasalarida nazariya bilan amaliyotni bog‘lash, bo‘lajak o‘qituvchini tayyor dars ishlanmasini takrorlovchi emas, balki o‘quv vaziyatini tahlil qilib, pedagogik qaror qabul qila oladigan mutaxassis sifatida tayyorlash muhimdir.

Ilmiy adabiyotlarda faol o‘qitish o‘quvchini tinglovchi maqomidan fikrlovchi va bajaruvchi subyekt maqomiga olib chiqishi bilan izohlanadi [2]. Konstruktivistik qarashga ko‘ra, bilim o‘quvchiga tayyor shaklda ko‘chirib berilmaydi; u avvalgi tajriba, ijtimoiy muloqot va muammoni hal qilish jarayonida faol quriladi [3; 4]. Shu bois interfaol metod va didaktik o‘yinlarning qiymati ularning qiziqarliligidagina emas, balki o‘quvchini mazmun bilan faol munosabatga kiritishida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot muammosi shundan iboratki, pedagogik amaliyotda interfaol metodlar ba‘zan dars maqsadidan uzilgan, faqat harakat va ko‘tarinki kayfiyat hosil qiluvchi tadbir sifatida qo‘llanadi. Natijada vaqt sarfi ortadi, biroq o‘quvchining tushunchasi, dalillashi yoki amaliy ko‘nikmasida kutilgan siljish yuz bermaydi. Demak, bo‘lajak o‘qituvchini metod nomlarini bilishga emas, metodni maqsad, mazmun, yosh xususiyati, baholash mezonlari va kutilayotgan o‘quv mahsuloti bilan uyg‘unlashtirishga o‘rgatish zarur.

Maqolaning maqsadi bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida zamonaviy darsni tashkil etish kompetensiyasini rivojlantirishning ilmiy-metodik asoslarini yoritish, interfaol metod va kreativ didaktik o‘yinlarni tanlash mezonlarini belgilash hamda amaliyotda foydalanish uchun yaxlit metodik modelni taklif etishdan iborat. Tadqiqot obyekti - bo‘lajak

boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini kasbiy tayyorlash jarayoni; predmeti esa interfaol metodlar va kreativ o‘yinlar orqali zamonaviy darsni loyihalash kompetensiyasini rivojlantirish mazmuni va vositalaridir.

Tadqiqotda pedagogik va metodik manbalarni nazariy tahlil qilish, tushunchalarni qiyoslash, ilg‘or g‘oyalarni tizimlashtirish, dars jarayonini bosqichli modellashtirish hamda metodik vaziyatlarni loyihalash usullaridan foydalanildi. Maqola nazariy-metodik xarakterga ega bo‘lib, unda eksperimental natija sifatida tekshirilmagan raqamli ko‘rsatkichlar keltirilmaydi; taklif etilgan model keyingi tajriba-sinov ishlari uchun mezon va vositalarni belgilashga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Zamonaviy dars va bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi

Zamonaviy darsning mazmuni yangicha jihoz yoki raqamli vosita mavjudligi bilan emas, o‘quvchida qanday faoliyat va qanday natija yuzaga kelishi bilan belgilanadi. Agar o‘quvchi savol qo‘ysa, taxmin ilgari sursa, ma‘lumotni taqqoslasa, tanlovini asoslab bersa, guruhdoshi bilan kelishsa, xatosini anglab tuzatsa va o‘rganganini yangi vaziyatga ko‘chira olsa, dars kompetensiyaviy xarakter kasb etadi. Bunda o‘qituvchi axborot uzatuvchi emas, faoliyat dizayneri, fasilitator, kuzatuvchi va teskari aloqa beruvchi sifatida namoyon bo‘ladi.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining zamonaviy darsni tashkil etish kompetensiyasi o‘zaro bog‘langan besh tarkibdan iborat: motivatsion-qadriyatli tarkib bolaga hurmat, o‘rganishga qiziqish va pedagogik mas‘uliyatni; kognitiv tarkib fan mazmuni, yosh psixologiyasi va metodik qonuniyatlarni; loyihalash tarkibi maqsad, topshiriq, resurs va baholashni uyg‘unlashtirishni; kommunikativ-faoliyatli tarkib hamkorlik, savol berish va sinf boshqaruvini; refleksiv-baholash tarkibi esa dalil asosida o‘z darsini tahlil qilish va takomillashtirishni qamrab oladi.

Mazkur kompetensiya amaliy mashq orqali rivojlanadi. Talaba metod haqida ma‘ruza tinglash bilan cheklanmasdan, mikro-dars loyihalashi, tengdoshlariga o‘tkazishi, kuzatuv mezonlari asosida tahlil qilishi va qayta loyihalashi kerak. Tajribaviy o‘rganish siklida faol tajriba, kuzatish, tushunchalashtirish va yangi vaziyatda sinab ko‘rish bir-birini to‘ldiradi [5]. Shu sababli pedagogik tayyorgarlikda “o‘rganish - qo‘llash - tahlil - qayta qurish” sikli yetakchi tashkiliy tamoyil bo‘lishi maqsadga muvofiq.

Interfaollikning pedagogik mohiyati va metod tanlash mezonlari

Interfaollik o‘qituvchi va o‘quvchi, o‘quvchi va o‘quvchi, o‘quvchi va o‘quv materiallari o‘rtasida maqsadga yo‘naltirilgan o‘zaro ta‘sirni anglatadi. Uning markazida ko‘p gapirish yoki ko‘p harakat qilish emas, mazmun ustida fikriy amal bajarish turadi. Masalan, guruhda plakat tayyorlashning o‘zi interfaollikni kafolatlamaydi: agar rollar taqsimlanmasa, dalil talab qilinmasa va har bir bolaning hissasi ko‘rinmasa, faoliyatni bir-ikki o‘quvchi bajarib, boshqalar kuzatuvchi bo‘lib qolishi mumkin.

Metod tanlashda oltita mezon e‘tiborga olinadi. Birinchisi - o‘quv maqsadi: metod aynan qaysi bilim, ko‘nikma yoki munosabatni shakllantiradi? Ikkinchisi - kognitiv amal: o‘quvchi eslaydimi, tushuntiradimi, qo‘llaydimi, tahlil qiladimi yoki yangi mahsulot yaratadimi? Uchinchisi - yoshga moslik: yo‘riqnoma, vaqt va material bolaning diqqat hajmiga mosmi? To‘rtinchisi - teng ishtirok: har bir o‘quvchi fikr bildirishi yoki mahsulot yaratishi uchun mexanizm bormi? Beshinchisi - dalillilik: natijani qaysi kuzatiladigan belgi asosida baholash

mumkin? Oltinchisi - inklyuzivlik: turli sur‘at, til imkoniyati va ta‘lim ehtiyojiga ega bolalar uchun kirish yo‘llari yaratilganmi?

Boshlang‘ich sinfda interfaol topshiriq qisqa, ravshan va ko‘rgazmali yo‘riqnomaga ega bo‘lishi kerak. O‘qituvchi avval vazifani namuna orqali ko‘rsatadi, muvaffaqiyat mezonini aytadi, vaqtni belgilaydi, so‘ng guruh yoki juftlik ishini kuzatadi. Yakunda faoliyat albatta mazmuniy xulosa va refleksiya bilan tugallanadi. Ana shu ketma-ketlik o‘yinni darsdan tashqari ko‘ngilochar mashg‘ulot emas, o‘quv maqsadiga xizmat qiladigan didaktik vositaga aylantiradi.

Zamonaviy darsning integrativ metodik modeli

Taklif etilayotgan model “maqsad - faoliyat - hamkorlik - mahsulot - teskari aloqa - refleksiya” izchilligiga asoslanadi. Modelning har bir bo‘g‘ini keyingisini tayyorlaydi va dars yakunida kuzatiladigan natijaga olib keladi.

Bosqich	O‘qituvchi faoliyati	O‘quvchi faoliyati	Kuzatiladigan natija
Maqsad	Natijani o‘quvchi tilida ifodalaydi, mezonni tushuntiradi.	Nimani va nima uchun o‘rganishini anglaydi.	Maqsadni o‘z so‘zi bilan ayta oladi.
Faoliyat	Muammoli savol yoki amaliy vaziyat yaratadi.	Kuzatadi, taxmin qiladi, sinaydi, taqqoslaydi.	Fikriy amal bajarilgan mahsulot paydo bo‘ladi.
Hamkorlik	Rollar, vaqt va muloqot qoidasini belgilaydi.	Fikrini aytadi, tinglaydi, kelishadi, yordam beradi.	Har bir ishtirokchining hissi ko‘rinadi.
Mahsulot	Javob shaklini belgilaydi: model, izoh, yechim, xarita.	Bilimini aniq mahsulotda namoyon etadi.	Baholash mumkin bo‘lgan dalil yaratiladi.
Teskari aloqa	Mezonga tayangan aniq tavsiya beradi.	Xatosini aniqlaydi va ishini yaxshilaydi.	Dastlabki hamda tuzatilgan natija farqi ko‘rinadi.
Refleksiya	O‘rganish jarayoniga oid savol beradi.	Natija va strategiyasini baholaydi.	Keyingi o‘quv qadami belgilanadi.

Modelda “mahsulot” tushunchasi alohida ahamiyatga ega. Chunki dars samaradorligi o‘qituvchining nechta metod qo‘llagani bilan emas, o‘quvchi nimani tushuntira, bajara yoki yarata olgani bilan baholanadi. Mahsulot og‘zaki izoh, yozma yechim, konseptual xarita, tajriba natijasi, hikoya rejasi, matematik model yoki guruh qarori ko‘rinishida bo‘lishi mumkin.

Teskari aloqa umumiy maqto‘v yoki tanbeh emas, mezon bilan natija o‘rtasidagi masofani ko‘rsatadigan axborotdir. Samarali teskari aloqa “Nima muvaffaqiyatli bajarildi?”, “Qaysi

jiyatni yaxshilash kerak?” va “Keyingi qadam nima?” savollariga javob beradi. Formativ baholash o‘quvchining xatosini yakuniy hukmga emas, keyingi o‘rganish nuqtasiga aylantiradi [6].

Boshlang‘ich ta‘lim uchun kreativ didaktik o‘yinlar

Quyidagi o‘yinlar maqsadga moslashtirilganda ona tili va o‘qish savodxonligi, matematika, tabiiy fanlar hamda tarbiya darslarida qo‘llanishi mumkin. Har bir o‘yinda o‘quvchi faqat javob bermaydi, balki fikr yuritadi, tanlovini asoslaydi va o‘z natijasini ko‘rib chiqadi.

Metod yoki o‘yin	Didaktik maqsad	O‘tkazish mexanizmi	Baholash dalili
Sirli konvert	Mavzuga kirish va muammo qo‘yish	Konvertga rasm, kalit so‘z, son yoki predmet belgisi solinadi. Guruhlar belgilar orasidagi bog‘lanishni topib, dars mavzusi va savolini taxmin qiladi.	Taxminning kamida ikki dalil bilan asoslanishi.
Xato ovchilari	Tahlil va xatoni anglash	O‘qituvchi ataylab xato yozilgan gap, noto‘g‘ri yechim yoki chalkash ketma-ketlik beradi. Juftlik xatoni topadi, sababini tushuntiradi va to‘g‘ri variantni yaratadi.	Xato, sabab va tuzatishning aniqligi.
Savol kubi	Savol tuzish va mazmunni chuqurlashtirish	Kub tomonlariga “nima?”, “nega?”, “qanday?”, “taqqosla”, “isbotla”, “qo‘lla” yoziladi. O‘quvchi tushgan topshiriq bo‘yicha savol tuzadi yoki javob beradi.	Savolning mavzuga mosligi va javobning dalilliligi.

Metod yoki o‘yin	Didaktik maqsad	O‘tkazish mexanizmi	Baholash dalili
Matematik detektiv	Muammoli vaziyatni modellashtirish	Kundalik hayotga oid ma’lumotlar ichidan keraklisini tanlab, masala tuziladi. Guruh yechim yo’lini chizma yoki jadval orqali himoya qiladi.	Ma’lumotni tanlash, model va yechim izchilligi.
Tirik tasnif	Tasniflash va umumlashtirish	O‘quvchilar kartochkadagi tushunchalar asosida o‘z “oilasi”ni topadi: so‘z turkumi, geometrik shakl, hayvon guruhi va hokazo. So‘ng guruhlanish mezonini izohlaydi.	Tasnif mezonining to‘g‘riligi va istisnoni tushuntirish.
Hikoya konstruktori	Nutq, mantiqiy ketma-ketlik va ijodkorlik	Qahramon, joy, muammo va yechim kartalari tasodifiy tanlanadi. Guruh kirish, voqea rivoji va yakunga ega qisqa hikoya yaratadi.	Mantiqiy tuzilish, bog‘lanish va mazmuniy yaxlitlik.
Bir savol - uch yechim	Moslashuvchan fikrlash	Bitta vazifa uchun uch xil usul yoki javob yo‘li topiladi. Matematika darsida turli yechim; til darsida bir fikrning turli ifodasi; tabiiy fandagi muammoga turli takliflar ishlab chiqiladi.	Variantlarning farqliligi va asoslanganligi.

Metod yoki o‘yin	Didaktik maqsad	O‘tkazish mexanizmi	Baholash dalili
Bilim estafetasi	Takrorlash va hamkorlik	Har bir guruh a‘zosi oldingi fikrni davom ettirib, umumiy yechim yoki xarita yaratadi. Bir o‘quvchining ishni egallab olishiga yo‘l qo‘ymaslik uchun har rol aniq belgilanadi.	Har bir a‘zoning hissasi va yakuniy mahsulot yaxlitligi.
Rost, yolg‘on, isbot	Dalillash va tanqidiy fikrlash	Uchta hukmdan biri noto‘g‘ri bo‘ladi. O‘quvchilar hukmlarni tekshiradi, noto‘g‘risini aniqlaydi va manba, qoida, misol yoki tajriba bilan isbotlaydi.	Hukmni tekshirish usuli va dalilning mosligi.
Chiqish chiptasi	Refleksiya va formatif baholash	Dars oxirida o‘quvchi “Bugun bildim...”, “Menga qiyin bo‘ldi...”, “Keyingi safar...” jumllarini to‘ldiradi yoki bitta topshiriqni mustaqil bajaradi.	Maqsadga erishish dalili va keyingi qadam.

Interfaol metodlarni fanlararo integratsiyada qo‘llash

Integrativ darsda turli fanlar shunchaki yonma-yon qo‘yilmaydi; ular bitta muammo, tushuncha yoki faoliyat atrofida mazmuniy bog‘lanadi. Masalan, “Suv” mavzusida tabiiy fandan suvning xususiyatlari kuzatiladi, matematikadan hajm o‘lchanadi, ona tilidan kuzatuv natijasi izchil matnda ifodalanadi, tasviriy faoliyatda suv aylanishi modeli yaratiladi. Yakuniy mahsulot sifatida “Suvni asraymiz” nomli guruh tavsiyasi ishlab chiqilishi mumkin. Bunda integratsiya umumiy mavzu emas, bilimni bir vaziyatda birlashtirib qo‘llash bilan yuz beradi.

“Aqliy hujum” boshlang‘ich sinfda qisqa va xavfsiz fikr yig‘ish bosqichi sifatida qo‘llanadi. Dastlab g‘oyalar baholanmaydi, keyin ular mezon asosida saralanadi. “Fikrla -

juftlikda muhokama qil - ulash” usuli esa avval individual fikrni shakllantirish, keyin sherik bilan aniqlashtirish va sinfga taqdim etish imkonini beradi. Bu ketma-ketlik faqat faol o‘quvchilarning emas, o‘ylash uchun ko‘proq vaqt talab qiladigan bolalarning ham ishtirokini ta‘minlaydi.

“Klaster” va “konseptual xarita” tushunchalar o‘rtasidagi munosabatni ko‘rsatishda foydali, biroq chiziqlar va ranglarning ko‘pligi bilimni anglatmaydi. O‘qituvchi xaritada har bir bog‘lanishni so‘z bilan izohlashni talab qilishi kerak. “Keys” usulida esa vaziyat bolaning tajribasiga yaqin, axloqiy va mazmuniy jihatdan xavfsiz bo‘lishi, bir nechta asoslanadigan yechimga ega bo‘lishi lozim.

Raqamli vositalar tezkor so‘rov, vizual model, audio matn yoki individual mashq uchun xizmat qilishi mumkin. Biroq ularning qo‘llanishi teng kirish, yoshga moslik, ma‘lumot xavfsizligi va ekran vaqtining me‘yorini hisobga olishi kerak. UNESCO texnologiyaning ta‘limdagi samarasi pedagogik maqsad, o‘qituvchi tayyorgarligi va kontekstga bog‘liqligini ta‘kidlaydi [7]. Shuning uchun raqamli vosita interfaollikning o‘rnini bosmaydi; u maqsadli hamkorlik va teskari aloqani kuchaytirgandagina qiymat kasb etadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda mikro-dars va reflektiv tahlil

Pedagogik oliy ta‘lim mashg‘ulotlarida talabalar kichik guruhlarda 15-20 daqiqalik mikro-dars loyihalashi mumkin. Bir talaba o‘qituvchi, boshqalari o‘quvchi va kuzatuvchi rolini bajaradi. Kuzatuvchilar “maqsad ravshanligi”, “o‘quvchining fikriy faolligi”, “yo‘riqnoma aniqligi”, “teng ishtirok”, “baholash dalili” va “refleksiya” mezonlari asosida qayd yuritadi. Mashg‘ulotdan so‘ng fikr shaxsga emas, kuzatilgan pedagogik harakat va uning natijasiga qaratiladi.

Reflektiv tahlil uch bosqichda tashkil etiladi. Avval dars o‘tgan talaba o‘z maqsadi va natijasini solishtiradi. Keyin tengdoshlar “dalil - ta‘sir - taklif” formulasi bo‘yicha fikr bildiradi: qanday holat kuzatildi, u o‘quvchi faoliyatiga qanday ta‘sir ko‘rsatdi va nimani o‘zgartirish mumkin. Yakunda talaba dars ishlanmasining bir qismini qayta tuzadi. Bu yondashuv refleksiyaning umumiy taassurotdan aniq pedagogik qarorga aylantiradi.

Talabaning kasbiy o‘rishini faqat nazariy savol-javob bilan baholash yetarli emas. Portfolio tarkibiga dars maqsadi, faoliyat ssenariysi, topshiriq namunasi, o‘quvchi mahsuloti uchun mezon, mikro-dars videosi yoki kuzatuv varaqasi hamda qayta ishlangan variant kiritilishi mumkin. Shunda baholash “metodni biladi” darajasidan “metodni vaziyatga mos tanlaydi, amalga oshiradi va dalil asosida takomillashtiradi” darajasiga ko‘tariladi.

Pedagogik kompetensiyani baholash uchun to‘rt darajali tavsifdan foydalanish mumkin: reproduktiv darajada talaba tayyor metodni ko‘rsatma asosida takrorlaydi; moslashtiruvchi darajada uni mavzu va yoshga moslaydi; konstruktiv darajada maqsad, faoliyat va baholashni mustaqil uyg‘unlashtiradi; reflektiv-ijodiy darajada esa natija dalillarini tahlil qilib, muqobil yechim ishlab chiqadi. Darajalar baho qo‘yishdan ko‘ra rivojlanish yo‘nalishini aniqlash uchun xizmat qilishi kerak.

Inklyuzivlik, psixologik xavfsizlik va sinf boshqaruvi

Interfaol darsning samaradorligi psixologik xavfsizlik bilan chambarchas bog‘liq. Bola xato javobi uchun kamsitilishidan qo‘rqsa, ijodiy fikrini bildirmaydi. O‘qituvchi “xato - o‘rganish manbai” qoidasini sinf madaniyatiga aylantirishi, javobni shaxsdan ajratib muhokama qilishi va o‘zaro hurmat tilini namuna qilishi zarur. Vygotskiy nazariyasidagi yaqin

rivojlanish zonasi o‘quvchiga mustaqil bajara olmaydigan, biroq yo‘naltirish yoki tengdosh yordami bilan uddalay oladigan vazifani taklif etish zarurligini ko‘rsatadi [3].

Differensiallashtirish bir guruhga “oson”, boshqasiga “qiyin” topshiriq berish bilangina cheklanmaydi. Bir xil maqsadga eltuvchi turli kirish yo‘llari yaratiladi: matn, rasm, predmetli model, og‘zaki izoh yoki bosqichli tayanch. Mahsulot shaklida ham tanlov berilishi mumkin. Masalan, o‘quvchi tushunchani qisqa matn, diagramma yoki og‘zaki izoh orqali namoyon etadi, lekin barcha variant uchun umumiy muvaffaqiyat mezonini saqlanadi.

Guruh ishida “kotib”, “taqdimotchi”, “vaqt nazoratchisi”, “dalil tekshiruvchi” kabi rollar vazifaga mos va navbat bilan almashtirilishi kerak. Rollar ayrim bolalarni doimiy ravishda passiv yoki xizmatkor vazifaga mahkum etmasligi lozim. O‘qituvchi shovqinni taqiqlashdan ko‘ra ish ovozi me‘yori, vaqt signali, material tarqatish va javob berish tartibini oldindan kelishib oladi. Bunday tashkiliy aniqlik kreativ faoliyat uchun ko‘proq vaqt va xavfsiz makon yaratadi.

Amaliy metodik tavsiyalar

1. Darsni metod nomidan emas, o‘quvchi erishishi kerak bo‘lgan aniq va kuzatiladigan natijadan boshlash.
2. Har bir interfaol topshiriqda o‘quvchi bajaradigan fikriy amalni oldindan belgilash: taqqoslash, tasniflash, dalillash, modellashtirish yoki yaratish.
3. O‘yin qoidasini bir daqiqalik sodda yo‘riqnoma va kichik namuna orqali tushuntirish; vaqt hamda muvaffaqiyat mezonini ko‘rinadigan joyga yozish.
4. Guruh ishida individual javobgarlikni saqlash: avval shaxsiy fikr, keyin juftlik yoki guruh muhokamasi, yakunda umumiy mahsulot.
5. Savollarni faqat fakti eslash bilan cheklamasdan, “Nega?”, “Qanday bilding?”, “Boshqa yo‘l bormi?”, “Qaysi dalil kuchli?” kabi savollar bilan chuqurlashtirish.
6. Har bir kreativ o‘yinni mazmuniy xulosa bilan yakunlash; o‘quvchi o‘yin davomida aynan nimani o‘rganganini ifodalashi.
7. Formatif baholashda kuzatuv varaqasi, mezonli o‘zaro baholash, signal kartalari va chiqish chiptasidan maqsadga mos foydalanish.
8. Raqamli vositani yangiligi uchun emas, tushunishni ko‘rsatish, tezkor aloqa olish yoki murakkab jarayonni vizuallashtirish zarur bo‘lganda tanlash.
9. Turli ehtiyojli o‘quvchilar uchun tayanch so‘z, rasm, predmetli model, qo‘shimcha vaqt va mahsulot shaklini tanlash imkonini yaratish.
10. Har bir darsdan keyin “Maqsadga qaysi dalil asosida erishildi?”, “Kim faoliyatdan chetda qoldi?”, “Keyingi darsda nimani o‘zgartiraman?” savollari bo‘yicha qisqa refleksiv qayd yuritish.

MUHOKAMA

Taklif etilgan model interfaol metod va kreativ o‘yinlarni alohida “qiziqarli usullar” to‘plami sifatida emas, kompetensiyaviy darsning tarkibiy mexanizmi sifatida talqin qiladi. Bu yondashuv Bonwell va Eisonning faol o‘qitishga oid g‘oyalari [2], Vygotskiyning ijtimoiy hamkorlik orqali rivojlanish konsepsiyasi [3], konstruktivistik ta‘lim tamoyillari [4] hamda formativ baholashning o‘rganishni boshqarish vazifasi [6] bilan uyg‘unlashadi.

Modelning kuchli tomoni uning fanlararo va moslashuvchan ekanligidir: maqsad va mahsulot saqlangan holda faoliyatning mazmuni sinf, fan va mavzuga qarab o‘zgartiriladi. Shu

bilan birga, har qanday metodik tavsiya mahalliy sharoit, sinf tarkibi, vaqt va resurslarga moslashtirilishi lozim. O‘yinning ko‘pligi, raqamli platformaning mavjudligi yoki guruhlar soni o‘z-o‘zicha sifat ko‘rsatkichi emas. Asosiy ko‘rsatkich - o‘quvchi tafakkuridagi amal va uni ko‘rsatuvchi dalildir.

Maqolaning cheklovi shundaki, taklif etilgan model nazariy-metodik tahlil va modellash asosida ishlab chiqilgan. Uning samaradorligini aniqlash uchun kelgusida pedagogik tajriba-sinov o‘tkazish, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari kompetensiyasi bo‘yicha diagnostik mezonlarni sinash, o‘quvchi mahsulotlarini boshlang‘ich va yakuniy kesimda tahlil qilish zarur. Tajriba dizaynida nazorat va tajriba guruhlari, bir xil baholash vositalari hamda sifat ma‘lumotlari - kuzatuv, suhbat va refleksiv kundaliklar - uyg‘un qo‘llanishi maqsadga muvofiq.

XULOSA

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining zamonaviy darsni tashkil etish kompetensiyasi metodlar ro‘yxatini bilishdan ko‘ra kengroq tushunchadir. U pedagogik maqsadni aniqlash, o‘quvchining fikriy faoliyatini loyihalash, hamkorlikni boshqarish, kuzatiladigan o‘quv mahsulotini yaratish, teskari aloqa berish va o‘z amaliyotini refleksiv takomillashtirish qobiliyatlarining yaxlit birligidir.

Interfaol metod va kreativ didaktik o‘yin pedagogik maqsad, yosh xususiyati, teng ishtirok va baholash dalili bilan bog‘langandagina ta‘limiy qiymat kasb etadi. Maqolada taklif etilgan “maqsad - faoliyat - hamkorlik - mahsulot - teskari aloqa - refleksiya” modeli bo‘lajak o‘qituvchiga darsning barcha qismlarini yagona natija atrofida muvofiqlashtirish imkonini beradi.

Pedagogik tayyorgarlik jarayonida mikro-dars, kuzatuv mezon, portfolio va qayta loyihalash siklidan foydalanish talabning nazariy bilimni amaliy qarorga aylantiradi. Natijada kelajak o‘qituvchisi o‘quvchini darsning faol subyekti sifatida ko‘ra oladigan, metodni vaziyatga mos tanlaydigan va o‘z faoliyatini dalil asosida rivojlantiradigan mutaxassis sifatida shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi PQ-4884-son “Ta‘lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori.
2. Bonwell C. C., Eison J. A. Active Learning: Creating Excitement in the Classroom. - Washington, DC: George Washington University, 1991.
3. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
4. Bruner J. S. The Culture of Education. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.
5. Kolb D. A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. - Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1984.
6. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. - 1998. - Vol. 5, No. 1. - P. 7-74.
7. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms? - Paris: UNESCO, 2023.
8. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. - London: Routledge, 2009.

“Boshlang‘ich ta’lim tizimida zamonaviy kompetensiyalarni rivojlantirish: integrativ yondashuvlar va amaliy yechimlar” mavzusidagi Respublika anjumani materiallar to‘plami.
NamDPI 2026-yil 9-oktabr

9. Tomlinson C. A. How to Differentiate Instruction in Academically Diverse Classrooms. 3rd ed. - Alexandria, VA: ASCD, 2017.